

## "O'ZBEKISTON KONSTITUTSIYA: ERKINLIK VA TENGLIKNING HUQUQIY ASOSI"

**Sultonova Sevinch Rashidovna**

**Toshkent davlat agrar universiteti Huquq va Turizm fakulteti**

**Yurisprudensiya 24-177-guruh 1-bosqich talabasi**

**<https://doi.org/10.5281/zenodo.15593225>**

**Kalit so'zlar:** Konstitutsiya -har bir davlatning asosiy qonuni bo'lib, uning taroqqiyot yo'nalishini belgilaydi va jamiyatning rivojlanishning mustahkam poydevorini yaratadi.

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, uning ahamiyati va davlat tizimidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Konstitutsiya-har davlatning asosiy qonuni bo'lib davlat tuzilishini fuqoro huquqlarini va erkinliklarini ta'minlashni nazarda tutadi. Maqolada O'zbekiston Konstitutsiyaning inson huquqlari va erkinlik va tenglik va tenglikka asoslangan tamoyillari davlat hokimiyati organlarining bo'linishi va ularning o'zaro aloqalari tushuntirilgan.

**Kirish:** Konstitutsiya-davlatning asosiy huquqiy hujjati bo'lib uning asosida davlat tuzilmasi fuqorolarning huquqlari va erkinliklarini davlat organlarining vakolatlari hamda ular o'rtasidagi munosabatlar belgilab qo'yadi. Har bir mustaqil davlat o'zining huquqiy va siyosiy qismidir. Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi birinchi huquqiy qadam – o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishidir. Bu haqda gap borganda, avvalambor, 1989 yilning 21 oktabr kuni qizg'in bahs va tortishuvlardan so'ng siyosiy-ma'naviy hayotimizdagi unutilmas hodisa amalga oshirilgani – milliy qadriyatlarimizning asosiy ustunlaridan biri bo'lgan". Shunday qilib dastavval, "Davlat to'g'risida"gi qonunda mustahkamlangan muhim huquqiy qoidalar endilikda Asosiy Qonunimizning 4-moddasida quyidagicha muhrlab q'yildi. Deklaratsiyaning 12-bandida esa ushbu hujjat respublikaning "yangi Konstitutsiyasini ishlab chiqish uchun asos" bo'lishi qayd etilgan. Oliy Kengash qarori bilan 1990 yil 21 iyun kuni O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov raisligida davlat arboblari, deputatlar, mutaxassislardan iborat 64 nafar a'zoni o'zida jamlagan Konstitutsiyaviy komissiya tuzildi va Konstitutsiya loyihasi ana shu komissiya tomonidan 2 yildan ortiq vaqt mobaynida tayyorlandi. Birinchi Prezidentimiz Konstitutsiyaviy komissiya ish boshlashi bilan mamlakatimizning o'ziga xos jihatlarini va xususiyatini munosib ravishda aks ettiradigan, xalqaro standartlarga to'liq javob beradigan, jahon tajribasini, demokratiya va eng rivojlangan mamlakatlar .Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi beshinchi huquqiy qadam – Birinchi Prezidentimizning Hindistonga 1991 yilgi tashrifi bilan chambarchas bog'liq. Aytish kerakki, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning 1991 yil 17-19 avgust kunlari "Hindiston Respublikasiga rasmiy tashrifi O'zbekiston Prezidentining xorijga qilgan birinchi mustaqil – tarixiy tashrifi edi". Yurtboshimiz Hindistonda bo'lgan bir paytda – 19 avgust kuni o'zini "Davlat favqulodda holat qo'mitasi", ya'ni GKChP deb atagan bir guruh siyosiy avantyuristlarning davlat to'ntarishini sodir etishga qaratilgan murojaati e'lon qilindi.. Bu voqealarning davomi "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida" kitobining so'zboshi qismida shunday bayon etilgan: "Prezident Islom Karimov GKChP e'lon qilinganini Agrada eshitib, 19 avgust kuni zudlik bilan Toshkentga qaytadi. Toshkent aeroportida Yurtboshimizni rasmiy kishilardan tashqari, Turkiston harbiy okrugi bosh qo'mondoni hamda Markazdan kelgan 3 nafar general kutib oladi.– Mamlakatimiz

rahbarining 1991 yil 31 avgustda, o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari oltinchi sessiyasida so'zlagan nutqi, ayniqsa, o'sha nutqdagi: "Men shu bugundan e'tiboran 1 sentabrni respublikamizda Mustaqillik kuni, umumxalq bayrami deb e'lon qilishni taklif etaman", degan otashin so'zlari Vatanimiz tarixiga oltin harflar bilan manguga yozilgandir. Birinchi Prezidentimiz oradan 17 yil o'tganidan so'ng o'zining "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ana shu hayajonli voqeaga: "1991 yil 31 avgust sanasida qo'lga kiritilgan milliy mustaqillik – XX asrda xalqimiz tomonidan amalga oshirilgan buyuk ma'naviy jasorat namunasidir, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz", deya yuksak baho berdi. Xuddi o'sha kuni Oliy Kengash O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida Bayonot qabul qildi. Bayonotda ta'kidlandiki, "Bundan buyon O'zbekiston Respublikasi hududida respublika Konstitutsiyasi va qonunlari shak-shubhasiz ustun deb e'tirof etiladi". Shu kuni "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi konstitutsiyaviy qonun qabul qilindi. Undan bo'lajak Konstitutsiyaning o'zak qoidalarini o'zida aks ettirgan bir qator muhim moddalar joy oldi. Jumladan, mazkur Qonunga muvofiq: ". Xalq davlat mustaqilligini qo'llab ovoz berdi va Prezidentni sayladi. 1992 yil 4 yanvar kuni Oliy Kengashning ana shu saylov va referendum yakunlariga bag'ishlangan to'qqizinchi sessiyasi ochildi. So'ngra Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimini bajarishga kirishish tantanali marosimi bo'ldi. Ushbu sessiyada O'zbekistonning o'sha paytda amalda bo'lgan Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Mahalliy hokimiyat organlarini qayta tuzish to'g'risida qonun qabul qilindi. Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi sakkizinchi huquqiy qadam – birinchi Konstitutsiya loyihasining ilk bor matbuotda umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilinishidir. Konstitutsiyaviy komissiyaga fikr-mulohazalar bildirilgan 600 taga yaqin xat kelib tushdi. Respublika matbuotining o'zida Konstitutsiya loyihasiga bag'ishlangan yuzdan ortiq materiallar e'lon qilindi. Fuqarolarimiz bildirgan takliflar soni 5 mingdan oshib ketdi. Ushbu holat, bir tomondan, muhokama ishtirokchilarini faollashtirish uchun qudratli rag'bat vazifasini bajargan bo'lsa, ikkinchi tomondan, asosiy Qonunimizning xalqchilligini ta'minladi. Konstitutsiya loyihasining o'zi keng jamoatchilik ekspertizasidan o'tdi. Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi o'ninchi huquqiy qadam – Konstitutsiya loyihasining qabul qilinishidir. Konstitutsiyaviy komissiya tomonidan 1992 yil 6 dekabrda Konstitutsiya loyihasi oxirgi marta muhokama etildi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, Konstitutsiyaviy komissiya xorijiy konstitutsiyaviy tajribaga murojaat qilib, Asosiy Qonunning rolini yaxlit tushunishdan kelib chiqdi. Bunda jahon konstitutsiyaviy tajribasining bir qator ilg'or jihatlarini hisobga olindi. Konstitutsiya loyihasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va hamkorlik kengashi kabi nufuzli xalqaro tashkilotlar va AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya kabi demokratik davlatlar mutaxassislarining sinchkov ekspertizasidan o'tdi. Ayniqsa, Konstitutsiya loyihasining umumxalq muhokamasi O'zbekiston xalqining xohish-irodasini aniqlash hamda juda boy material to'plash imkonini berdi. Ushbu material chuqur va har tomonlama o'rganib chiqildi, umumlashtirildi va xalqning umumiy irodasi shaklida o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'n birinchi sessiyasi muhokamasiga kiritildi. Birinchi Prezidentimiz sessiyada Konstitutsiyani "xalqchil qomus" deb atab, uning loyihasi ustida taxminan ikki yil davomida ishlangani, ikki yarim oy mobaynida umumxalq muhokamasidan o'tganligi va shu vaqt mobaynida u xalqning fikr xazinasini durdonalari bilan boytilganini, sayqal topganini ta'kidladi. O'zbekiston Konstitutsiyasining g'oya va normalarida xalqimizning ko'p

asrlik tajriba va ma'naviy qadriyatlari, boy tarixiy-huquqiy merosi aks ettirilgani uning hayotiylikining kafolatidir. O'tgan davr mobaynida mamlakatimiz parlamenti Konstitutsiya normalariga muvofiq 8 ta konstitutsiyaviy qonun, 15 ta kodeks, 600 dan ziyod qonunni qabul qildi, 200 dan ortiq ko'p tomonlama xalqaro shartnomani ratifikatsiya qildi.

**Asosiy qisim:** Yangi konstitutsiya. 10 ta asosiy o'zgarish O'zbekistonning 65 foizga yangilangan va ancha "to'lishgan" bosh qomusi 1 maydan e'tiboran kuchga kirdi. Kun.uz o'zgarishlarning eng muhimlarini sanab o'tadi. 15-moddaga quyidagicha qo'shimcha qo'shildi: Konstitutsiyaning to'g'ridan to'g'ri amal qilishi fuqarolarga nafaqat qonunlar, balki bevosita konstitutsiyadagi normalarga ham asoslangan holda ish olib borishga, xususan sudga murojaat qilishga imkon beradi. Yangi konstitutsiyaning 19-moddasi (avvalgi 18-modda) – fuqarolarning jinsi, millati, mavqeyi va hokazolardan qat'i nazar qonun oldida tengligi haqida. Bu moddaning 2-qismi quyidagicha o'zgarimoqda.

5. Inson huquqlari ijtimoiy axloq va jamoat tartibini saqlash maqsadida cheklanishi mumkin. Huquq va erkinliklarning cheklanishi masalasi avvalgi konstitutsiyada quyidagi ikkita norma bilan tartibga solingan edi: Fuqarolar o'z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning, davlat va jamiyatning qonuniy manfaatlari, huquqlari va erkinliklariga putur yetkazmasliklari shart. Konstitutsiyaning yangi tahririda yuqoridagi ikkita norma deyarli o'zgarishsiz saqlab qolindi. Shu bilan birga, quyidagicha yangi norma qo'shildi: Insonning huquq va erkinliklari faqat qonunga muvofiq va faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sog'lig'ini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini ta'minlash maqsadida zarur bo'lgan doirada cheklanishi mumkin. Huquqlar cheklanishiga doir bu me'yorlar, yangi konstitutsiyaning boshqa bir moddasiga asosan, so'z erkinligi huquqiga ham tegishli.

6. O'qituvchilar alohida e'tirofda Konstitutsiyaga o'qituvchilar haqida modda qo'shildi. U ikki banddan iborat: O'zbekiston Respublikasida o'qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog'lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma'naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e'tirof etiladi.

Davlat o'qituvchilarning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o'sishi to'g'risida g'amxo'rlik qiladi. 9. Davlat boshqaruvidagi o'zgarishlar Senatorlar soni 100 nafardan 65 nafarga tushiriladi. 14 ta hududdan 6 nafardan emas, 4 nafardan senator saylanadi, prezident tomonidan tayinlanadigan senatorlar soni 16 nafardan 9 nafarga qisqaradi. Bu o'zgarish 2024 yilda bo'ladigan parlament saylovi vaqtida kuchga kiradi. Qonunchilik palatasi qonunlar bo'yicha qo'shimcha vakolat oldi. Unga ko'ra, endilikda Senat qonunni ma'qullash yoki rad etish to'g'risida 60 kun ichida qaror qabul qilmasa, Qonunchilik palatasi qonunni prezidentga yuboradi. Qonunlarning prezident tomonidan imzolanishi va e'lon qilinishi uchun belgilangan muddat 30 kundan 60 kunga uzaytirildi.

**Xulosa:** Xulosa qilib aytganda, Konstitutsiyani ishlab chiqish, muhokama etish va qabul qilish jarayoni Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning "Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan Qomusnoma" bo'lganligi, u "xalqimizning irodasini, ruhiyatini, ijtimoiy ongi va madaniyatini" aks ettirishi, uning "xalqimiz tafakkuri va ijodining mahsuli" ekani haqidagi hikmatli xulosalari to'g'ri va asoslangan ekanini yaqqol

tasdiqlaydi. Xozirgi Konstitutsiyada o`lim jazosi bekor qilindi, va inson huquqlarini himoya qilish to`g`risida qonunlar ishlab chiqildi.

### References:

### Используемая литература:

### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [www.prezident.uz](http://www.prezident.uz)
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati
3. [www.senat.uz](http://www.senat.uz)